

Szabados-zenéket hallgattunk az Adytonon

Az Adyton-együttlétek alkalmával egyre fontosabbnak tartjuk, hogy minden tőlünk telő eszközzel segítsünk a résztvevőknek közelebb kerülni Szabados György zenéjéhez.

A közelmúltban lezajlott IV. Adyton-együttléten a Mester két zenekari művét és egy zongoraestjét mutattuk be a nyilvános programok keretében.

A zenekari darabokat a *Szagrális, spirituális és profán Szabados zenéjében* című gondolat-körbe ágyazva ismertettem. Mivel a hétköznapi szóhasználatban meglehetősen zavarodottság tapasztalható e fogalmakkal kapcsolatban, muszáj volt néhány percet szánnunk fogalmi tisztázásra. Dr. Békési Sándor egyetemi docens rövid írásából¹ idéztem még rövidebben:

A szagrális

Maga a szó azt jelenti: a szenttel kapcsolatos. Rudolf Otto óta ismert meghatározásban a szent olyan fenséges hatalomnak megnyilvánulása, amely rettentő titokkal, ugyanakkor megigéző, elbűvölő titokkal szembesíti az embert.

Ezzel az istenivel való viszony ünnepi áhítatot és megrendülést, valamint erkölcsi emelkedettséget von maga után, következésképpen művészi megnyilvánulásában a fenséges érzését sugallja.

Fontos kiemelni azt, hogy a szakralitásban az emelkedettséget nem művészi élmény, hanem elsősorban az istenivel, illetve magával az Istennel való találkozás gerjeszti.

...az mondható el a szagrális művészetről, hogy a szent liturgiában való használata teszi indokolttá szagrális elnevezését és nem az ábrázolt témája, noha az mindig kapcsolatban van az istentisztelet témájával. Ennek értelmében csak a templom falain belül az istentisztelet eszközeként szolgáló alkotásokat nevezzük szagrális művészetnek...

A szagrális a művészet papi funkciója.

A spirituális

A spirituális elnevezés arra utal, hogy az elkészített műalkotás ihletettsége mind alkotójában, mind befogadójában az Isten Lelkének műve. Az alkotással történő találkozáskor a befogadót ugyanis érzelmi szinten ragadja meg, sőt szellemi rezonálásra készíteti a mű, lelkiekben felemeli, s valami módon megtisztulásban részesíti.

Akkor beszélünk spirituális művészetről, amikor az alkotások függetlenül a liturgiától deszakralizálódtak, és az alkotó, illetve a befogadó belső istentisztelete nyilvánul meg esztétikai igényességgel a templom falain kívül.

Míg alapvető művészi megnyilvánulásában a szagrális fenséges, addig a spirituális művészet lelki. Ez annál is inkább így van, mert a szagrálissal ellentétben nem a liturgiai használat – hiszen nem része az istentiszteletnek – hanem a szép lelki-szellemi tartalma teszi a spirituális művészetet.

A spirituális a művészet prófétai funkciója.

¹ Dr. Békési Sándor: A művészet szagrális, spirituális és profán jelentése

A profán

A szó azt jelenti: nem megszentelt, be nem avatott, szentségtelen. Minden okunk megvan arra, hogy a szakralitás ellentétéként gondoljunk rá. A profán művészet az évezredek szellemtörténetének új jelensége, a szekularizáció következményeként jött létre, s a 20. századtól korunk sajátossága lett.

Előtte a művészetet a vallásos ember hozta létre akár istentiszteleti célból, akár lelki indíttatásból. A profán megjelenésével azonban a vallástalan, szekularizált ember önmagát alkotja.

Profán művészetnek nevezzük a szekularizált ember művészetét a templom falainak tövében a környező – Istentől eltávolodott vagy még meg nem szólítottatott – világnak mitikus bemutatása által, amely az Isten önkijelentésével megérintve ítéletként jelentkezik az ember számára.

A profán művészi megnyilvánulásában épp a tudatalattiból eredő származása okán okkult, céljában pedig a használat és a lelkiség helyett az aktuális krízis őszinte visszatükröztetése.

Azt szolgálja, hogy hamis biztonságtudatunkból felrázzon, s általa felismerjük a bajt és annak okát, a kísértéseinken munkálkodó gonoszt társadalmunkban éppúgy, mint személyes életünkben.

A profán a művészet királyi funkciója – harc az ördöggel.

Nem volt céloom vallásfilozófiai és művészettörténeti kérdésekbe bonyolódni, az előbbi idézeteket inkább gondolat-ébresztőnek és kapaszkodónak szántam.

A tárgyra térve részemről a következők hangzottak el:

Amit elmondok, az az én személyes megéléseimről tudósít, egyáltalán nem irányadásként, hanem csupán lehetőség-felvillantásként.

Szabados zenéje számomra elsősorban spirituális, főként az ihletettség és a belső istentisztelet okán. Meg azért is, mert a három korábban említett funkció (papi, prófétai, királyi) közül Szabadosé kétségkívül a prófétai. Persze az ő rendkívüli zenei intelligenciája árnyaltabbá teszi a képet. Kompozícióiban és előadásaiban a szent és a profán részek jól megférnek egymás mellett. Éppen az a zseniális, ahogy ezek egymásba kapaszkodnak-illeszkednek, miközben magától értetődő természetességgel áramlik a zene.

Mégis van a Mesternek néhány műve, amely elsősorban szakrális érzetet kelt. Ide sorolom pl. az Adytont, a Szertartászenét és bizonyos értelemben a Szarvassá vált fiakat és a Jelenést. Ezek alapvetően spirituális zenék, amelyek akár szakrálissá is válhatnak, ha bekerülnének valamely liturgiába. Erre azonban nem sok esély van, mert ezek a zenék vallás-függetlenek, egyetemes istenhitet közvetítenek, a liturgiák pedig mindig egy adott valláshoz kötődnek.

Ugyanakkor profán művei sem csupán könnyed, bájos ábrázolásai a témának, hanem mindig megmutatják a lehetséges kísértések veszélyeit is. Ez a szerző erős morális felelősségtudatából fakad.

Két terjedelmesebb zenei szemelvényt mutatok ma be:

az egyik a Szertartászene királyunk, a Nap tiszteletére (ezt szakrális-spirituális vonatkozásban), a másik pedig a Toj-toj (ezt a profán vonatkozásában).

Szertartászene királyunk, a Nap tiszteletére

A műben elhangzó ima szövegét segítségül nyomtatott formában kiosztottuk a hallgatóságunk. Mivel nem akartam a zenét a kommentárokkal megszakítani, először elmondtam az észrevételeimet, majd a vágott videóanyagot megszakítás nélkül lejátszottam. A legfontosabb instrukciókra a videóban feliratok emlékeztettek.

Az én megélésem:

*Számomra ez a mű egy teljes istentisztelet. Felépítése gyönyörű:
A három gongütéssel induló zenekari felvezetést egy énekelt ima követi.
Az ima dicsőítést, könyörgést, panaszt, majd ismét könyörgést tartalmaz.
Az imát és egyben a szertartás első részét a zenei főtéma ismétlése zárja le.
Az átélt megrendülést ünnepi áhítat követi, amely fokozatosan hatja át a közösséget.
Megjelenik a gonosz, rombolni próbál, de elűzetik. Folytatódik az áhítat.
Majd az ünnepi érzület kollektív kiteljesedése következik, amely szinte az eksztázisig fokozódik.
Utána visszatérés az áhítathoz, az ima panaszához, majd a szertartás zenei lezárása a főtémával.*

A videó² megtekintése után pihenőül néhány érdekességet meséltem a művel kapcsolatban:

Az ősbemutató a Vigadóban, a vidéki ősbemutató Kőszegen volt, mindkettő 1984-ben. Utóbbi alkalommal a megyei újságnak is nyilatkozott a szerző. Egyik mondata így szólt:

„Az ember nem építheti le belső templomait.”

Remélem, titeket is emlékeztet ez a spirituális művészetnél oly fontos belső istentiszteletre.

Szabados a darab előadásait közvetlenül megelőzően szűk félórás bemelegítő zenélést tartott, hogy a zenészek beénekeljék, bejátsszák magukat a mű hangvételéhez, hangulatához.

Így maga a koncertdarab már az első ütemektől a lehető leghitelesebben tudott megszólalni.

A későbbi előadások során, hacsak lehetett, a bemelegítő zenét Felkészülés-felkészítés címen a koncert részeként játszották a darab előtt. Így a közönséget is bevonták a felkészülésbe. A Mester nagyon fontosnak tartotta ezt.

Még később, már az új évezredben ez a bemelegítő zene beépült a kibővített Szertartászenébe, de ez már egy másik történet.

Szabados a próbákon azt a részt, ahol a gonosz megjelenik, finom humorral és nem kis merészséggel Andropov-hangzásnak nevezte. A fiatalok kedvéért elmondom, hogy a mű keletkezésének évében (1983) Andropov volt a Szovjet Kommunista Párt első titkára. 1956-ban viszont ugyanez az Andropov szovjet nagykövet volt Budapesten és tevékeny része volt abban, hogy a szovjet csapatok megszállták Magyarországot és leverték a Szabados számára szent forradalmat.

Ezért lett ez a rész Andropov-hangzás.

² A lejátszott felvétel 1985. október 17-én hangzott el az akkori Vigadó Kamaratermében Szabados György és a MAKUZ előadásában. Ez a videó jelenleg nem érhető el, de a vágatlan verzió hamarosan felkerül a Szabados-honlapra. Addig is hallgatható a mű több audió-változata a honlap SZABADOS MUSIC DIRECTORY részéről.

Toj-toj

A darabbal kapcsolatban rendelkezésünkre állt egy rádió-beszélgetés, amit lejátszottunk. Ebből itt is közre-adom a műre vonatkozó fontosabb részeket.

Szigeti Péter beszélget a szerzővel a Toj-toj rádiófelvétele kapcsán 1994-ben:

Szigeti: Én egyetlen dolgon akadtam meg, a címen. Próbáljuk meg értelmezni, segíts nekem. Toi-toj³, jól mondom?

Szabados: Jól, igen, hát ugye a muzsikások is fennakadtak ezen a címen, mert volt aki Toá-toának gondolta, mert hogy mi dolgoztunk Franciaországban is. Aztán megmagyaráztam, hogy nem, ez a tyúkokra utal... Hiszen úgy jött sorra ez az egész munka, hogy Nagymaroson, ahol élek, az alattunk lévő kert baromfiudvar, és mindenféle hangok vesznek körül... Van három tyúk, akik mindig ugyanazt mondják egymásnak. A darab így is kezdődik egyébként.

Szigeti: Tehát akkor ez a motívum, ami az elején megjelenik, ez szoprán vagy...?

Szabados: ...Két szoprán és egy trombita, mert három állatról van szó.

Szigeti: Igen. De ez a motívum aztán többször megjelenik, fölbukkan itt-ott, meg a végén is.

Szabados: Igen, hát ez egy formai elem tulajdonképpen, ami aztán keretbe foglalja az egészet.

Szigeti: Ez megint egy szvit-szerű műved, én úgy érzékeltem. Több téma van benne...

Szabados: ...bizonyos értelemben zárt formájú a dolog... körülhatárolható három rész van benne, de... mindegyiknek megvan valamilyen módon a jelentése... a középső részben, a lassú részben egy ilyen baromfi-udvari korál-szerű valami, egy kicsit ráerőltetve a dolgot, ezt a korál-gondolatot... a harmadik részben például megjelennek a kacsák.

Szigeti: Ez az a nagy tempójú rész?

Szabados: A nagy tempójú rész, ahol a hápogó-kórus beindul egy ponton. Hát ilyen tréfás a dolog és igazából jól esik játszanunk ezt... Ebben az irdatlan természet-pusztításban, amiben élünk... óhatatlanul szeretné az ember megőrizni ezt az idilli világot, kevés dolog van, amihez jól esik ragaszkodni.

A beszélgetés meghallgatása után következett a zene, lejátszottuk a mű vágott videófelvételét⁴.

Ezen a zenehallgatáson Szabadosnak két merőben más indíttatású és hangulatú zenekari művével ismerkedtünk meg közelebbről. A következő napon Molnár Csaba egy csodálatos videókoncertet⁵ mutatott be, amelyen a Mester A Szent Főnixmadár dürrögései című anyagot játszotta.

Hiszem, hogy a közös zenehallgatások mindnyájunkat közelebb hoznak a zenéhez és egymáshoz.

Szombathely, 2018-08-31

Bognár Ferenc

³ A mű címe a Szabados-kottalistában Toj-toj formában szerepel

⁴ A felvétel 1995. szeptember 15-én készült Magyarkanizsán. A teljes koncert, amelyen a Toj-toj is elhangzott, megtalálható a Szabados-honlap VIDEÓK részében.

⁵ A szólókoncert (jelenlegi ismereteink szerint) 1993. november 12-én hangzott el az Almássy téri Szabadidőközpontban. A videó megtalálható a Szabados-honlap VIDEÓK részében.